

Het harde leven in Nuenen rond 1880

Tijdens onze wandelingen nemen we als gidsen onze bezoekers mee naar een andere tijd, de 19e eeuw. We lopen in de voetsporen van Vincent en roepen de tijdgeest op van het Nuenen van toen. Als we dan bijvoorbeeld het kosters-wevershuisje zien en het kerkje of Nune Ville passeren, komen roepen we daarbij de historische beelden op. Zoals die van armen en rijken. In dit verband wil ik iets vertellen over de moeilijke sociaal-economische situatie in het Nuenen van rond 1880.

Nuenen heeft in 1880 zo'n 2560 inwoners, net iets meer mannen dan vrouwen. Er leven dan overigens bijna evenveel beesten als mensen in Nuenen: 200 paarden, 850 melkkoeien, 50 trekossen, 450 schapen, 350 varkens... en de huisdieren zijn dan nog niet eens meegerekend!

Tot 1900 loopt de bevolking met 4.3 % terug tot 2403 personen. Juist in de periode van 1881-1900 zien we een laag geboortegemiddelde en hoge zuigelingensterfte. Bovendien blijft hier in Nuenen ruim 30 % van de mannen ongehuwd (landelijk 15,9 %)! En als ze trouwen is hun leeftijd hoog: gemiddeld 34 jaar (landelijk 28 jaar). Natuurlijk heeft dat alles met de economische situatie in deze omgeving te maken: de textielproductie stagneert. Zo gaat de doekstoffenfabriek van Jacobus Begemann aan de Berg in 1879 failliet. Veel werknemers komen op straat te staan, maar de ontginning van het Broek met aanplanting van populieren biedt uitkomst. De mannelijke Nuenenaren worden door werkverschaffing beziggehouden, bv. met plaggen steken op de hei, onderhoud van wegen en beplanting. In de strenge winter van 1879-1880 wordt de armoede ook bestreden door het laten omwerken van 'dennenbosschen te Gerwen' tot bouwland. Dat is de situatie als Vincent van Gogh eind 1883 naar Nuenen komt.

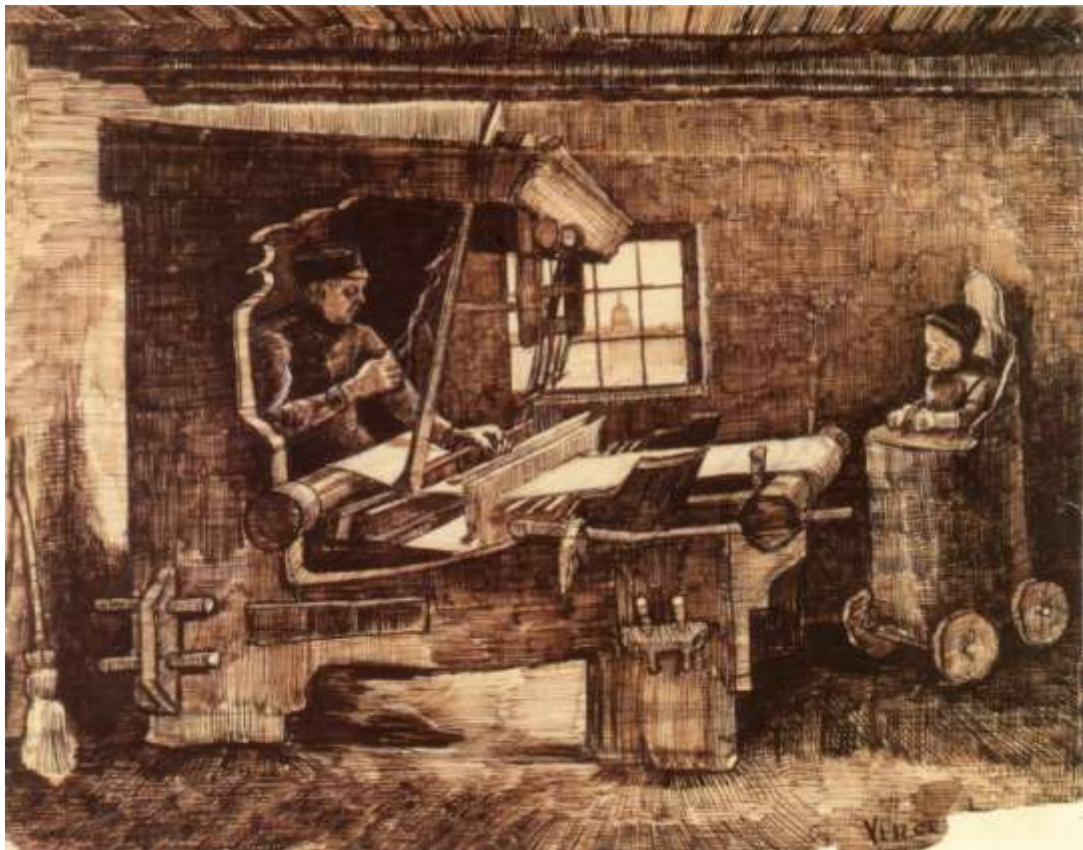
Toon 'Lap' (Swinkels) aan de Berg bezig met garen winden

Harde werkers

Er wordt dus hard gewerkt in Nuenen, geploeterd zelfs. Vincent ziet het met eigen ogen bij boeren en burgers: 45 % is werkzaam in de landbouw, 26 % is wever, 8 % (hand)arbeider, 10 % neringdoende, ambtenaar of heeft een vrij beroep. Er zijn 7 klompenmakerijen, 5 bakkers, 4 slaggers, 5 kleermakers en 5 metselaars. Maar ondanks alle zware inspanningen om het hoofd boven water te houden, is er veel schrijnende armoede. Er zijn zelfs vijf instellingen actief voor ArmeNZorg voor o.a. 'bestedelingen en krankzinnigen'. Vincent zelf informeert ons op 23 januari 1885 in een brief over het harde leven van de wevers in Nuenen: *"Een wever die hard doorwerkt maakt een stuk van 60 el b.v. in de week. Terwijl hij weeft moet een vrouw voor hem zitten spoelen, dat is de klossen garen winden – dus zijn er twee die werken en er van leven moeten. Op dat stuk wint hij netto b.v. f. 4.50 in die week – en als hij 't naar den fabrikant brengt krijgt hij menigmaal tegenwoordig de boodschap dat hij pas over 8 of 14 dagen een nieuw stuk kan meenemen."*

“Opgehouden met ademen”

Boven schreef ik al over het grote aantal zuigelingen dat overlijdt bij of vlak na de geboorte, natuurlijk door de slechte medische en hygiënische omstandigheden vanwege de armoede en onkunde. Tussen 1877 en 1887 sterft een kwart van de kinderen onder het eerste levensjaar.

Wever met kinderstoel (JH 452), Vincent van Gogh, Nuenen, febr-mrt 1884

De gemeente Nuenen is laks met het vermelden van de echte doodsoorzaak, want meestal registreert men: “*doodsoorzaken onbekend*”. In 1877 zijn er klachten over het grote aantal “krankzinnigen” en hulpbehoevende ouderen, die pas vanaf 1887 in het nieuwe klooster kunnen worden opgevangen. Tot 1870 zijn er alleen heel- en vroedmeesters in de regio werkzaam. Daarna sluit de gemeente contracten met geneesheren, die heelmeester en verloskundige zijn. Zij krijgen een jaarlijkse vergoeding.

Er bestaat een passieve, apathische en zelfs saboterende houding van het gemeentebestuur t.o.v. de gezondheidszorg. De medische situatie is ronduit slecht: rond 1889 sterft 30 % van de inwoners zonder enige medische zorg. In de rapporten staan de doodsoorzaken vermeld: *stuipen, aangeboren lichaamszwakte, verzwakking door ouderdom, opgehouden met ademen (!)*...

We willen een dokter!

Op 20 januari 1884 schrijft Vincent: *Verbeeld U nu er hier op 't dorp geen dokter is (ten minste mijn vader wil hem niet hebben) en dus er een uit Eindhoven komen moet, telkens met rijtuig. Henricus Johannes de Mol, dokter en verloskundige, in Lieshout, was ook in dienst voor Nuenen van 1876 tot 1894. Maar de dokter die vader Van Gogh niet wil hebben, is de geneesheer uit Geldrop, met wie de familie een slechte relatie heeft. De dokter die Vincent raadpleegde, toen zijn geliefde Margot het rattenkruid geslikt had, was Arnold Louis Karel Hubert van de Loo (1852-1898) uit de Willemsstraat in Eindhoven. Deze was overigens ook de dokter die Vincents moeder in januari 1884 behandelde toen zij in Helmond haar rechter dijbeen gebroken had en enkele maanden bedrust moest houden.*

Pas nadat een aantal Nuenenaren een petitie 'Wij willen een dokter!' had ingediend, werd er een geneesheer aangesteld. Dr. Raupp werd de eerste huisarts op 17 juli 1897. Hij accepteerde de aanstelling, omdat hij een aantrekkelijk jachtterrein kreeg toegewezen op Vaarle! Een arts kreeg in die tijd geen vast honorarium; men gaf wat men kon missen. Geen wonder dat de dokter graag ging jagen en de opbrengst was niet gering! Er zijn krantenverslagen (1905) van de jachtpartijen, waarbij honderden konijnen, hazen, fazanten, door hem worden afgeschoten en '309 patrijzen, 261 snippen'.

Een volgende keer meer over het Nuenense onderwijs, het verkeer en de plaatselijke nijverheid.

Peter van Overbruggen, Vincentre-gids